DOMSTOLENS DOM
15. september 1998 *

I sag C-231/96,

angående en anmodning, som Tribunale di Genova (Italien) i medfør af EF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis)

mod

Ministero delle Finanze,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af de fællesskabsretlige bestemmelser om tilbagesøgning af fejlagtigt erlagte beløb,

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G. C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene H. Ragnemalm, M. Wathelet og R. Schintgen samt dommerne G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet (refererende dommer), L. Sevón og K. M. Ioannou,

* Processprog: italiensk.

generaladvokat: D. Ruiz-Jarabo Colomer
justitssekretær: ekspeditionssekretær D. Louterman-Hubeau,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) ved advokaterne Giuseppe Conte og Giuseppe M. Giacomini, Genova

— den italienske regering ved afdelingschef, professor Umberto Leanza, Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget, bistået af statens advokat, Ivo M. Braguglia

— den franske regering ved kontorchef Catherine de Salins og ekspeditionssekretær Gautier Mignot, begge Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede

— Det Forenede Kongeriges regering ved Stephanie Ridley, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af barrister Nicholas Paines

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved Enrico Traversa, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 3. februar 1998 er afgivet mundtlige indlæg af Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis), af den italienske regering, af den franske regering og af Det Forenede Kongeriges regering samt af Kommissionen

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 26. marts 1998,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 18. juni 1996, indgået til Domstolen den 8. juli 1996, har præsidenten for Tribunale di Genova i medfør af EF-traktatens artikel 177 forelagt tre præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af de fællesskabsretlige bestemmelser om tilbagesøgning af fejlagtigt erlagte beløb.

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en sag mellem på den ene side det tidligere aktieselskab, nu anpartsselskabet Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) (herefter »Edis«) og på den anden side det italienske finansministerium. Sagen vedrører gebyret for registrering af selskaber i selskabsregistret (»tassa di concessione governativa«, herefter »gebyret«).

3 Gebyret blev indført ved dekret nr. 641 af 26. oktober 1972 fra republikkens præsident (GURI nr. 292 af 11.11.1972, supplement nr. 3, herefter »dekret nr. 641/72«). For så vidt som gebyret opkræves ved registrering af selskabers stiftelsesdokument i registret, er det blevet ændret flere gange, både med hensyn til beløbsstørrelse og til, hvor hyppigt det opkræves.

4 Gebyret blev således først væsentligt forhøjet ved lovdekret nr. 853 af 19. december 1984 (GURI nr. 347 af 19.12.1984), omdannet til lov ved lov nr. 17 af 17. februar 1985 (GURI nr. 41a af 17.2.1985). Heri var det også fastsat, at gebyret ikke alene skulle erlægges ved registreringen af et selskabs stiftelsesdokument i registret, men

også hvert år den 30. juni. Gebyret blev på ny ændret i 1988 og 1989. I 1989 udgjorde det således 12 mio. ITL for aktieselskaber og kommanditaktieselskaber, 3,5 mio. ITL for anpartsselskaber og 500 000 ITL for andre selskaber.

5 I dom af 20. april 1993, forenede sager C-71/91 og C-178/91, Ponente Carni og Cispadana Costruzioni (Sml. I, s. 1915, herefter »Ponente Carni-dommen«), som vedrørte gebyret, fastslog Domstolen, at artikel 10 i Rådets direktiv 69/335/EØF af 17. juli 1969 om kapitaltilførselsafgifter (EFT 1969 II, s. 405) skal fortolkes således, at den — medmindre andet følger af undtagelsesbestemmelserne i artikel 12 — er til hinder for opkrævning af et årligt gebyr for registrering af kapitalselskaber, uanset om afgiftsprovenuet medgår til finansiering af den forvaltningsgren, der forestår førelsen af det register, som selskaberne registreres i. Domstolen fastslog endvidere, at artikel 12 i direktiv 69/335 skal fortolkes således, at afgifter, der har karakter af vederlag, jf. artiklens stk. 1, litra e), kan være beløb, der opkræves som modydelse for lovpåbudte dispositioner i almenhedens interesse, som f.eks. registrering af kapitalselskaber. Beløbenes størrelse, der kan variere efter selskabsformen, skal beregnes på grundlag af de med dispositionen forbundne omkostninger, der skønsmæssigt vil kunne fastsættes til et bestemt beløb.

6 Som følge af ovennævnte dom blev gebyret i henhold til lovdekret nr. 331 af 30. august 1993 (GURI nr. 203 af 30.8.1993), omdannet til lov ved lov nr. 427 af 29. oktober 1993 (GURI nr. 255 af 29.10.1993), nedsat til 500 000 ITL for alle selskaber, ligesom det ikke længere blev opkrævet hvert år.

7 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Edis i perioden mellem 1986 og 1992 betalte 64 500 000 ITL til statskassen i form af årligt gebyr.

8 Selskabet var af den opfattelse, at beløbet var blevet betalt med urette, idet det pågældende gebyr var i strid med direktiv 69/335, og det krævede derfor beløbet tilbagebetalt af afgiftsmyndighederne. Kravet blev afvist. Selskabet nedlagde herefter ved Tribunale di Genova påstand om, at rettens præsident over for Finansministeriet udstedte et pålæg om at tilbagebetale selskabet det pågældende beløb med renter beregnet med virkning fra hver enkelt indbetaling.

9 Præsidenten for Tribunale di Genova bemærkede i forelæggelseskendelsen, at det ved Ponente Carni-dommen blev bekræftet, at gebyret er uforeneligt med fællesskabsretten. Domstolen begrænsede imidlertid ikke dommens tidsmæssige virkninger. Præsidenten tilføjede, at Corte costituzionale i dom nr. 56 af 24. februar 1995 (GURI, serie speciale nr. 9 af 1.3.1995) og Corte Suprema di cassazione i dom nr. 4468 af 23. februar 1996 efterfølgende har anerkendt, at indbetalingerne af gebyret er foretaget med urette.

10 Præsidenten for Tribunale di Genova bemærkede imidlertid, at Corte Suprema di cassazione i dom nr. 3458 af samme dag fastslog, at spørgsmålet om tilbagebetaling af gebyret er omfattet af artikel 13, stk. 2, i dekret nr. 641/72, hvori det hedder: »En afgiftspligtig kan kræve tilbagebetalt afgifter mv., der er betalt med urette, inden for en frist på tre år regnet fra betalingsdagen, idet der ellers indtræder præklusion ...«.

11 Præsidenten for Tribunale di Genova var imidlertid i tvivl om, hvorvidt de nævnte nærmere regler om tilbagebetaling er forenelige med Domstolens praksis vedrørende krav om tilbagebetaling af afgifter, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten. Han bemærkede bl.a., at efter de almindelige regler i italiensk ret gælder der ikke en præklusiv frist med hensyn til, hvornår der skal anlægges sag med påstand om tilbagebetaling af fejlagtigt erlagte beløb, men kun den almindelige tiårige forældelsesfrist, der er fastsat i artikel 2946 i codice civile.

12 Præsidenten for Tribunale di Genova udsatte derfor sagen og har forelagt Domstolen følgende tre præjudicielle spørgsmål:

»1) Til yderligere belysning af, hvad Domstolen fastslog i dom af 20. april 1993 i de forenede sager C-71/91 og C-178/91, Ponente Carni SpA mod Amministrazione delle Finanze dello Stato, ønskes det oplyst, om traktatens bestemmelser skal fortolkes således, at de er til hinder for, at en medlemsstat indfører og/eller opretholder en national retsforskrift som den, der af den italienske lovgiver er indført ved artikel 13, stk. 2, i dekret nr. 641 af 26.10.1972 fra republikkens præsident, såfremt anvendelsen af en sådan retsforskrift medfører en tidsmæssig begrænsning af retsvirkningerne af en dom afsagt af Domstolen.

2) Desuden ønskes det oplyst, om EF-traktatens artikel 5, således som den fortolkes i Domstolens praksis, er forenelig med en national retsforskrift (artikel 13 i dekret nr. 641/72 fra republikkens præsident), som med hensyn til de processuelle regler for søgsmål, der anlægges med henblik på at sikre tilbagebetaling af gebyrer, der er betalt i strid med Rådets direktiv 69/335/EØF, indeholder en treårig søgsmålsfrist regnet fra indbetalingstidspunktet, en frist, som imidlertid ikke gælder i national lovgivning med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private.

3) Såfremt det andet spørgsmål besvares bekræftende, ønskes det oplyst, om fællesskabsretten er forenelig med en national retsforskrift, hvorefter en søgsmålsfrist (til skade for en borger fra en medlemsstat, som med henblik på at opnå tilbagebetaling af et gebyr erlagt med urette påberåber sig bestemmelser i et direktiv) begynder at løbe, inden direktivet er blevet korrekt gennemført i national ret.«

Det første spørgsmål

13 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende

afgifter, der er opkrævet i strid med en fællesskabsretlig bestemmelse, under henvisning til en national, præklusiv frist, når anvendelsen af en sådan frist ville medføre en tidsmæssig begrænsning af virkningerne af en præjudiciel dom fra Domstolen vedrørende fortolkningen af den pågældende bestemmelse.

14 Ifølge Edis må spørgsmålet besvares bekræftende. De regeringer, der har indgivet indlæg, samt Kommissionen er derimod af den opfattelse, at en præklusiv frist ikke medfører en begrænsning af virkningerne med hensyn til fortiden af en dom afsagt af Domstolen. En sådan frist har ingen betydning for, om de rettigheder, fællesskabsretten tillægger, består, eller for deres indhold, men udelukkende for udøvelsen af de pågældende rettigheder. Det fremgår i øvrigt af Domstolens faste praksis, at i mangel af fællesskabsbestemmelser på området tilkommer det hver enkelt medlemsstat at fastsætte processuelle regler for søgsmål med henblik på at sikre beskyttelsen af borgernes rettigheder efter fællesskabsretten (jf. domme af 16.12.1976, sag 33/76, Rewe, Sml. s. 1989, og sag 45/76, Comet, Sml. s. 2043, og senest dom af 8.2.1996, sag C-212/94, FMC m.fl., Sml. I, s. 389).

15 Det fremgår af fast retspraksis, at den fortolkning, som Domstolen foretager af en fællesskabsretlig regel under udøvelse af sin kompetence i henhold til traktatens artikel 177, i nødvendigt omfang belyser og præciserer betydningen og rækkevidden af den pågældende regel, således som den skal forstås og anvendes, henholdsvis burde have været forstået og anvendt fra sin ikrafttræden. Det følger heraf, at den således fortolkede regel kan og skal anvendes af retten endog i forbindelse med retsforhold, der er stiftet og består, før der afsiges dom vedrørende fortolkningsanmodningen, såfremt betingelserne for at forelægge en tvist om anvendelsen af den nævnte regel i øvrigt er opfyldt (jf. bl.a. dom af 27.3.1980, sag 61/79, Denkavit italiana, Sml. s. 1205, præmis 16, og af 13.2.1996, forenede sager C-197/94 og C-252/94, Bautiaa og Société française maritime, Sml. I, s. 505, præmis 47).

16 Det fremgår også af fast retspraksis, at det under hensyn til de nævnte principper må høre til de absolutte undtagelser, at Domstolen begrænser virkningerne af en dom vedrørende en fortolkningsanmodning (jf. dommen i Denkavit italiana-sagen, præmis 17, og i de forenede sager Bautiaa og Société française maritime, præmis 48).

17 Det følger heraf, at selv om virkningerne af en fortolkningsdom afsagt af Domstolen normalt går tilbage til det tidspunkt, hvor den fortolkede bestemmelse trådte i kraft, er det endvidere en betingelse for, at de nationale domstole kan anvende bestemmelsen på faktiske omstændigheder, der ligger forud for dommen, at de nationale, processuelle regler for sagsanlæg er blevet overholdt, såvel de materielle som de formelle regler.

18 Anvendelsen af sådanne processuelle regler er ikke det samme som en begrænsning af virkningerne af en dom, hvorved Domstolen fortolker en fællesskabsretlig bestemmelse. Følgen af en sådan begrænsning er således, at borgerne, som normalt i henhold til de nationale, processuelle regler kan udøve de rettigheder, den omtvistede fællesskabsretlige bestemmelse tillægger dem, fratages muligheden for at påberåbe sig den til støtte for deres krav.

19 Det fremgår i øvrigt af fast retspraksis, at når der ikke er udstedt fællesskabsbestemmelser om tilbagebetaling af nationale afgifter, der er opkrævet med urette, tilkommer det hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at udpege de kompetente retter og fastsætte processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne. Disse processuelle regler må dog ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret, og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets retsorden (jf. dommen i Rewe-sagen, præmis 5, i Comet-sagen, præmis 13 og 16, og senest dom af 14.12.1995, sag C-312/93, Peterbroeck, Sml. I, s. 4599, præmis 12).

20 Domstolen har således fastslået, at det er foreneligt med fællesskabsretten, at der af retssikkerhedshensyn fastsættes rimelige, præklusive søgsmålsfrister til beskyttelse af både den afgiftspligtige og den pågældende myndighed (jf. dommen i Rewe-sagen, præmis 5, i Comet-sagen, præmis 17 og 18, og i Denkavit italiana-sagen, præmis 23; se også dom af 10.7.1997, sag C-261/95, Palmisani, Sml. I, s. 4025, præmis 28, og af 17.7.1997, sag C-90/94, Haahr Petroleum, Sml. I, s. 4085, præmis 48). Den omstændighed, at Domstolen har truffet præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af den omtvistede fællesskabsretlige bestemmelse, er i den henseende uden betydning (jf. i samme retning dommen i Rewe-sagen, præmis 7).

21 Under den mundtlige forhandling har Kommissionen imidlertid gjort gældende, at Corte Suprema di cassazione ved dom nr. 3458 af 23. februar 1996 har ændret sin praksis, idet retten indtil da havde begrænset anvendelsen af præklusive frister som den omtvistede frist til kun at omfatte tilfælde, hvor beregningen af afgifterne var behæftet med fejl. Når retten efter afsigelsen af Ponente Carni-dommen har fastslået, at der med hensyn til krav om tilbagebetaling af gebyret gælder den præklusive frist på tre år, der er fastsat i artikel 13 i dekret nr. 641/72, og ikke den almindelige tiårige forældelsesfrist, har retten herved ifølge Kommissionen udtrykkeligt begrænset muligheden for at anlægge sag med påstand om tilbagebetaling af en afgift, der er opkrævet med urette og i strid med fællesskabsretten, hvilket er en tilsidesættelse af Domstolens dom af 2. februar 1988 (sag 309/85, Barra, Sml. s. 355) og af 29. juni 1988 (sag 240/87, Deville, Sml. s. 3513).

22 Hertil bemærkes, at Domstolen i dommen i Barra-sagen, præmis 19, fastslog, at fællesskabsretten er til hinder for en national lovbestemmelse, hvorefter kun personer, der har gjort et tilbagesøgningskrav gældende inden afsigelsen af en dom, hvorved Domstolen udtalte, at en afgift er i strid med traktaten, kan få afgiften tilbagebetalt. En sådan bestemmelse fratager uden videre fysiske og juridiske personer, som ikke opfylder denne betingelse, retten til at få tilbagebetalt et beløb, der er erlagt i urigtig formening om skyld, hvorfor bestemmelsen gør det umuligt for borgerne at påberåbe sig de rettigheder, der er tillagt dem ved fællesskabsretten.

23 Tilsvarende kendte Domstolen i dommen i Deville-sagen for ret, at en national lovgiver ikke, efter at Domstolen har afsagt en dom, hvoraf det fremgår, at en bestemt lovgivning er uforenelig med traktaten, må fastsætte en procedureregel, som konkret forringer mulighederne for tilbagesøgning af afgifter, som er opkrævet med urette i henhold til denne lovgivning.

24 Det fremgår af de nævnte domme, at en medlemsstat ikke må udstede bestemmelser, i hvilke der med hensyn til tilbagesøgning af en afgift, som ved dom afsagt af Domstolen er erklæret uforenelig med fællesskabsretten, eller hvis uforenelighed med fællesskabsretten følger af en sådan dom, fastsættes betingelser, der konkret vedrører den pågældende afgift, og som er mindre gunstige end dem, der uden sådanne betingelser ville have været gældende med hensyn til kravet om tilbagebetaling af den pågældende afgift.

25 Uden at det er fornødent at behandle spørgsmålet om, på hvilke betingelser den nævnte retspraksis finder anvendelse på medlemsstaternes judicielle organer, bemærkes blot, at Corte Suprema di cassazione's fortolkning vedrørte en national bestemmelse, som på det tidspunkt, hvor Ponente Carni-dommen blev afsagt, havde været gældende i en årrække, og at den pågældende bestemmelse ikke alene omhandler spørgsmålet om tilbagebetaling af det gebyr, der var omtvistet i Ponente Carni-sagen, men også om tilbagebetaling af gebyrerne i almindelighed. Domstolens domme i Barra- og Deville-sagerne kan derfor ikke finde anvendelse i den foreliggende sag.

26 Det første spørgsmål må herefter besvares med, at den omstændighed, at Domstolen har afsagt en præjudiciel dom vedrørende fortolkningen af en fællesskabsretlig bestemmelse, men ikke begrænset dommens tidsmæssige virkninger, ikke berører en medlemsstats ret til at afskære tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med den pågældende bestemmelse, under henvisning til en national, præklusiv frist.

Det andet spørgsmål

27 Med det andet spørgsmål har den forelæggende ret ønsket oplyst, om det er foreneligt med EF-traktatens artikel 5, at der i en national bestemmelse, som med hensyn til de processuelle regler for søgsmål, der anlægges med henblik på at sikre tilbagebetaling af gebyrer, der er betalt i strid med direktiv 69/335, er fastsat en præklusiv frist på tre år regnet fra betalingstidspunktet, når der i national ret ikke gælder en sådan frist med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private.

28 Ifølge Kommissionen vedrører spørgsmålet fortolkningen af en bestemmelse i italiensk ret, og det må derfor afvises fra påkendelse, således som det er formuleret. Kommissionen har på denne baggrund foreslået, at det omformuleres. Efter Kommissionens opfattelse ønsker den forelæggende ret reelt oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for en national lovgivning, hvorefter der med hensyn til tilbagebetalingskrav vedrørende et gebyr, der er opkrævet i strid med direktiv 69/335, gælder en præklusiv frist, som forudsætter, at staten har en beføjelse til at opkræve

afgifter, og at der består et afgiftskrav, i stedet for en forældelsesfrist, som efter den pågældende lovgivning finder anvendelse, såfremt beløbet objektivt skulle tilbagebetales som følge af, at der ikke består en sådan beføjelse og et sådant krav.

29 Det fremgår af spørgsmålet, at den forelæggende ret ønsker oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten, under henvisning til en national, præklusiv frist på tre år, som er en undtagelse fra den almindelige ordning, der gælder med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private, for hvilke der gælder en gunstigere frist. Den forelæggende ret har således anmodet Domstolen om at præcisere sin praksis, hvorefter de nationale processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne, ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret.

30 Spørgsmålet findes herefter at måtte besvares.

31 Ifølge Edis må spørgsmålet besvares bekræftende. Edis har nærmere anført, at i henhold til Domstolens praksis må de nationale, processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, fællesskabsretten medfører for borgerne, ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret. Corte costituzionale har imidlertid udtrykkeligt fastslået, at et tilbagebetalingskrav vedrørende gebyret efter italiensk ret er omfattet af ordningen om tilbagesøgning af fejlagtigt erlagte beløb.

32 De tre regeringer, der har indgivet indlæg, har anført, at en medlemsstat på skatte- og afgiftsområdet kan fastsætte en præklusiv frist, der ikke er den samme som den almindeligt gældende frist, forudsat at den pågældende frist finder anvendelse uden forskel på tilbagebetalingskrav, der støttes på fællesskabsretten, og krav, der støttes på national ret. Dette er tilfældet i den foreliggende sag.

33 Som Domstolen har fastslået i en række afgørelser, fremgår det af en sammenlignende undersøgelse af de nationale retssystemer, at spørgsmålet om anfægtelse af ulovlige krav om betaling af afgifter og om tilbagesøgning af afgifter, der er betalt med urette, er løst på forskellig måde i de enkelte medlemsstater og inden for samme stat endog kan afhænge af, hvilke typer af skatter og afgifter der er tale om. I nogle tilfælde er der, for anfægtelse af sådanne krav, ved lov fastsat præcise frist- og procedureregler for såvel klager til afgiftsmyndighederne som indbringelse af spørgsmålet for domstolene. I andre tilfælde skal sager om tilbagebetaling af urigtigt erlagte afgifter indbringes for de almindelige domstole, i de fleste tilfælde efter de regler, der gælder for tilbagesøgning af beløb erlagt i urigtig formening om skyld, ligesom der er adgang til at anlægge sådanne sager inden for kortere eller længere frister, i visse tilfælde inden for den almindelige formueretlige forældelsesfrist (jf. dom af 27.2.1980, sag 68/79, Just, Sml. s. 501, præmis 22 og 23, dommen i Denkavit italiana-sagen, præmis 23 og 24, og domme af 10.7.1980, sag 811/79, Ariete, Sml. s. 2545, præmis 10 og 11, og sag 826/79, Mireco, Sml. s. 2559, præmis 11 og 12).

34 Disse forskelle mellem de nationale ordninger er navnlig en følge af, at der ikke findes fællesskabsretlige bestemmelser om tilbagesøgning af nationale afgifter, der er opkrævet med urette. I en sådan situation tilkommer det, som bemærket i nærværende doms præmis 19, hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at udpege de kompetente retter og fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som fællesskabsretten medfører for borgerne. Disse regler må dog ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Fællesskabets retsorden (effektivitetsprincippet).

35 For så vidt angår sidstnævnte princip har Domstolen, som allerede nævnt i nærværende doms præmis 20, fastslået, at det er foreneligt med fællesskabsretten, at der af retssikkerhedshensyn fastsættes rimelige, præklusive søgsmålsfrister til beskyttelse af både den afgiftspligtige og den pågældende myndighed. Sådanne frister kan ikke antages i praksis at gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til fællesskabsretten. En national, præklusiv frist på tre år, som regnes fra det tidspunkt, hvor den anfægtede betaling foretages, findes herved ikke at være urimelig.

36 Det er en betingelse for, at ækvivalensprincippet er overholdt, at den omtvistede regel finder anvendelse uden forskel på søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af fællesskabsretten, og søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af national ret, og der er tale om afgifter eller gebyrer af samme art (jf. i samme retning dom af 27.3.1980, forenede sager 66/79, 127/79 og 128/79, Salumi, Sml. s. 1237, præmis 21). Dette princip kan derimod ikke fortolkes således, at en medlemsstat er forpligtet til at udvide den gunstigste nationale ordning om tilbagebetaling til at omfatte alle tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter eller gebyrer, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten.

37 Fællesskabsretten er således ikke til hinder for, at en medlemsstats lovgivning ud over en almindelig forældelsesfrist, der gælder med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private, indeholder særlige og mindre gunstige regler med hensyn til indgivelse af klager og anlæggelse af søgsmål med henblik på anfægtelse af gebyrer og andre former for afgifter. Det ville kun forholde sig anderledes, såfremt de pågældende regler alene fandt anvendelse på tilbagebetalingskrav vedrørende sådanne gebyrer og afgifter, der støttes på fællesskabsretten.

38 For så vidt angår den foreliggende sag bemærkes, således som Domstolen har påpeget i nærværende doms præmis 25, at den omtvistede præklusive frist ikke alene omfatter det anfægtede gebyr, men gebyrerne i almindelighed. Ifølge oplysninger, som den italienske regering ikke har bestridt, finder en tilsvarende frist tilmed anvendelse på tilbagebetalingskrav vedrørende en række afgifter. I øvrigt fremgår det ikke af den omtvistede bestemmelses ordlyd, at den kun omfatter søgsmål, der støttes på fællesskabsretten. Som generaladvokaten har fremhævet i punkt 62, 63 og 64 i sit forslag til afgørelse, fremgår det af Corte Suprema di cassazione's praksis, at fristerne på skatte- og afgiftsområdet også finder anvendelse på tilbagebetalingskrav vedrørende gebyrer og afgifter, der er opkrævet i henhold til love, som er erklæret stridende mod den italienske forfatning.

39 Det andet spørgsmål må herefter besvares med, at fællesskabsretten er ikke til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten, under henvisning til en national, præklusiv frist på tre år, som er en undtagelse fra den almindelige ordning, der gælder med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private, for hvilke der gælder en gunstigere frist,

forudsat at den pågældende præklusive frist finder anvendelse uden forskel på tilbagebetalingskrav vedrørende sådanne afgifter, der støttes på fællesskabsretten, og krav, der støttes på national ret.

Det tredje spørgsmål

40 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om fællesskabsretten er til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med et direktiv, under henvisning til en national, præklusiv frist, der regnes fra det tidspunkt, hvor de pågældende afgifter blev betalt, selv om direktivet på det pågældende tidspunkt endnu ikke var blevet korrekt gennemført i national ret.

41 Ifølge de tre regeringer, der har indgivet indlæg, må spørgsmålet besvares benægtende. De har nærmere anført, at en medlemsstat kan påberåbe sig en national, præklusiv frist som den omtvistede, forudsat at den opfylder de betingelser, der er opstillet i dommene i Rewe- og Comet-sagerne. Ifølge disse regeringer må dommen af 25. juli 1991 (sag C-208/90, Emmott, Sml. I, s. 4269) ses i sammenhæng med de helt særlige omstændigheder i den pågældende sag, hvilket Domstolen i øvrigt har bekræftet i dom af 27. oktober 1993 (sag C-338/91, Steenhorst-Neerings, Sml. I. s. 5475) og af 6. december 1994 (sag C-410/92, Johnson, Sml. I, s. 5483).

42 Ifølge Edis fremgår det af de to sidstnævnte domme, at den omstændighed, at bestemmelser i et direktiv ikke er blevet korrekt gennemført, ikke, når der ikke foreligger andre særlige omstændigheder, i sig selv er til hinder for, at en medlemsstat, der ikke har gennemført de pågældende bestemmelser, kan påberåbe sig de i national ret gældende søgsmålsfrister. Selskabet har imidlertid anført, at dommen i

Emmott-sagen må finde anvendelse i den foreliggende sag, når henses til, i hvilken grad de italienske myndigheder har forhalet selskabets tilbagebetalingskrav.

43 Kommissionen anførte i første omgang, at dommene i Steenhorst-Neerings- og Johnson-sagerne vedrørte klager over sociale ydelser, der med urette var blevet nægtet, og at de pågældende domme derfor ikke var relevante for den foreliggende sag. Kommissionen fandt således, at dommen i Emmott-sagen måtte finde anvendelse på tilbagebetalingskrav vedrørende gebyrer, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten, dog således, at den medlemsstat, der har begået overtrædelsen, ikke må drage fordel heraf. I retsmødet ville Kommissionen imidlertid ikke fastholde dette synspunkt, idet den indrømmede, at det var blevet underkendt ved dom af 2. december 1997 (sag C-188/95, Fantask m.fl., Sml. I, s. 6783).

44 Det følger af besvarelsen af det andet spørgsmål, at fællesskabsretten principielt ikke er til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten, under henvisning til en national, præklusiv frist på tre år.

45 Ganske vist har Domstolen i dommen i Emmott-sagen, præmis 23, fastslået, at indtil et direktiv er korrekt gennemført, kan den medlemsstat, som undlader dette, ikke påberåbe sig, at en sag, som en borger har anlagt imod den med det formål at beskytte rettigheder, som dette direktiv giver ham, er anlagt for sent, og at en søgsmålsfrist efter national ret først kan begynde at løbe fra dette tidspunkt.

46 Som Domstolen bekræftede i Johnson-sagen, præmis 26, fremgår det imidlertid af dommen i Steenhorst-Neerings-sagen, at afgørelsen i Emmott-sagen var begrundet

i de særlige omstændigheder i denne, idet en afvisning af sagsøgerens krav ville være ensbetydende med, at hun var fuldstændig afskåret fra at påberåbe sig sin ret til ligebehandling efter et EF-direktiv (jf. også dommen i sagen Haahr Petroleum, præmis 52, og dom af 17.7.1997, forenede sager C-114/95 og C-115/95, Texaco og Olieselskabet Danmark, Sml. I, s. 4263, præmis 48).

47 I dommen i sagen Fantask m.fl. fastslog Domstolen således, at fællesskabsretten ikke forbyder en medlemsstat, som ikke har gennemført direktiv 69/335 korrekt, at afskære tilbagebetalingskrav vedrørende gebyrer, der er opkrævet i strid med direktivet, under henvisning til en national forældelsesfrist på fem år, der regnes fra det tidspunkt, hvor de pågældende gebyrer kunne kræves betalt.

48 Ud fra det i sagen oplyste og den mundtlige forhandling findes de italienske myndigheders adfærd, sammenholdt med, at den omtvistede frist har været gældende, i den foreliggende sag ikke — som det var tilfældet i Emmott-sagen — at have været ensbetydende med, at det sagsøgende selskab har været fuldstændig afskåret fra at gøre sine rettigheder gældende ved de nationale domstole.

49 Det tredje spørgsmål må herefter bevares med, at under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende er fællesskabsretten ikke til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med et direktiv, under henvisning til en national, præklusiv frist, der regnes fra det tidspunkt, hvor de pågældende afgifter blev betalt, selv om direktivet på det pågældende tidspunkt endnu ikke var blevet korrekt gennemført i national ret.

Sagens omkostninger

50 De udgifter, der er afholdt af den italienske regering, den franske regering og Det Forenede Kongeriges regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Tribunale di Genova ved kendelse af 18. juni 1996, for ret:

1) Den omstændighed, at Domstolen har afsagt en præjudiciel dom vedrørende fortolkningen af en fællesskabsretlig bestemmelse, men ikke begrænset dommens tidsmæssige virkninger, berører ikke en medlemsstats ret til at afskære tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med den pågældende bestemmelse, under henvisning til en national, præklusiv frist.

2) Fællesskabsretten er ikke til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med fællesskabsretten, under henvisning til en national, præklusiv frist på tre år, som er en undtagelse fra den almindelige ordning, der gælder med hensyn til søgsmål med påstand om tilbagebetaling af beløb erlagt i urigtig formening om skyld mellem private, for hvilke der gælder en gunstigere frist, forudsat at den pågældende præklusive frist finder anvendelse uden forskel på tilbagebetalingskrav vedrørende sådanne afgifter, der støttes på fællesskabsretten, og krav, der støttes på national ret.

3) **Under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende er fællesskabsretten ikke til hinder for, at en medlemsstat afskærer tilbagebetalingskrav vedrørende afgifter, der er opkrævet i strid med et direktiv, under henvisning til en national, præklusiv frist, der regnes fra det tidspunkt, hvor de pågældende afgifter blev betalt, selv om direktivet på det pågældende tidspunkt endnu ikke var blevet korrekt gennemført i national ret.**

Rodríguez Iglesias Ragnemalm Wathelet

Schintgen Mancini Moitinho de Almeida

Kapteyn Edward Puissochet

Sevón Ioannou

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 15. september 1998.

R. Grass G. C. Rodríguez Iglesias

Justitssekretær Præsident